

گرافیک

هدف‌های رفتاری: در پایان این فصل هنرجو باید بتواند:

- گرافیک را تعریف کند.
- شاخه‌های مختلف گرافیک را نام ببرد.
- تحولات عمده گرافیک را به اختصار شرح دهد.

آشنایی با گرافیک

گرافیک چیست؟

عنوان گرافیک از واژه‌ی یونانی «GRAPHEIN» گرفته شده که به معنای حکاکی، نگاشتن، طراحی و رسامی است. امروزه این عنوان در قیاس با طراحی مواد چاپی (تصاویر، نقوش و نوشته‌ها) معنای جدیدی یافته است. به دیگر سخن، گرافیک پیوندی ناگسستنی با امر تکثیر دارد.

گرافیک از جمله هنرهایی است که با سفارش رابطه‌ی مستقیم دارد. به بیان ساده‌تر، فعالیت هر طراح گرافیک هنگامی آغاز می‌شود که وی سفارشی از یکی از حوزه‌های صنعتی، فرهنگی یا اجتماعی دریافت کند؛ سپس با دانش و قدرت خلاقه‌ی خود، کار را به فرجام رساند.

طراحی گرافیک هم‌اکنون در زندگی انسان‌ها حضور محسوس و گسترده یافته است. امروزه طراحی گرافیک، در سینما و تلویزیون، نشریات، آگهی‌های تبلیغی و تجاری، علایم راهنمایی و رانندگی، بسته‌بندی کالاها، تابلوها، ویرترین فروشگاه‌ها و حتی معماری و آرایش شهرها، تزئین خانه‌ها و طراحی پارک‌ها و نظایر آن به کار می‌رود. از طرفی، بخش مهمی از محیط و اشیای پیرامون بر مبنای معیارها و الگوهای زیبایی شناختی گرافیک شکل می‌گیرد؛ هم‌چنین از طریق زبان گرافیک، انسان با محیط و اشیاء، نیز انسان‌های دیگر ارتباط برقرار می‌سازد.

گرافیک هنری است که مرزها را درنور دیده از زبانی بین‌المللی و غالباً ثابت و یکسان بهره‌مند است. در مجموع، گرافیک، هنری جدی و درخور تأمل است، به گونه‌ای که هر ملیتی برای معرفی و بیان فرهنگ خود ناگزیر باید بدان توجه و اهتمام نماید.

آشنایی با تحولات عمده‌ی گرافیک

گرافیک به معنای امروزی حدود صد سال سابقه دارد، اما پیشینه‌ی آن را بدون توجه به تعاریف امروزی در دوران گذشته نیز می‌توان جست‌وجو کرد.

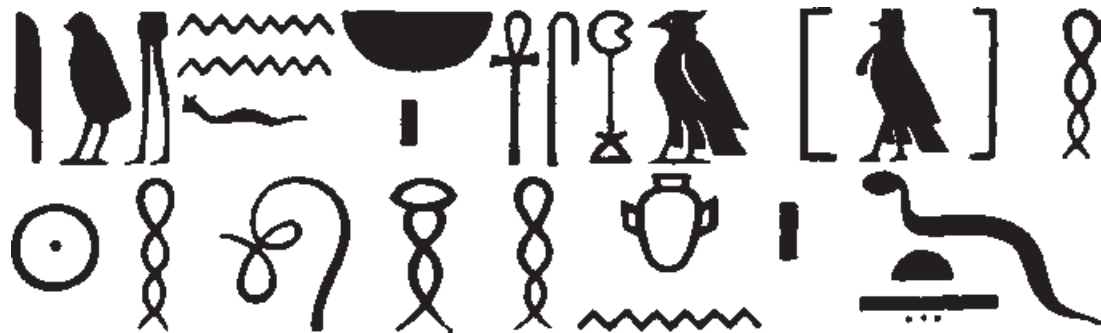
برای مثال، طراحی پوستر^۱ شاید پیشینه‌ای طولانی نداشته باشد. اما تصویرسازی کتاب سابقه‌ای دیرین دارد. با این همه، تحولات عمده‌ی این هنر را در طول تاریخ می‌توان به سه دوره‌ی کلی تقسیم کرد:

۱- از آغاز تا اختراع ماشین چاپ (قرن پانزدهم میلادی)،

۲- پس از اختراع ماشین چاپ تا انقلاب صنعتی در اروپا (قرن نوزدهم میلادی)،

۳- پس از انقلاب صنعتی تا عصر حاضر.

دوره‌ی اول (از آغاز تا اختراع ماشین چاپ): خطوط تصویری هیروگلیف از اولین دستاوردهای گرافیکی بشر بوده است (تصویر ۱)، اما به‌طور کلی بسیاری از نقوشی که در گذر زمان به‌دست صنعتگران، معماران و دیگران پدید آمده‌اند آثاری هستند که ویژگی‌های گرافیک در آن‌ها به روشنی مشهود بوده و می‌توان آن‌ها را جزیی از این هنر به‌شمار آورد (تصویر ۲). در نتیجه، در طراحی تزئینات در معماری‌های تاریخی، به نوعی ویژگی‌های گرافیک نیز مشاهده می‌شود. بسیاری از طراحان معاصر گرافیک از این نقوش در آثار خود بهره گرفته‌اند (تصویر ۳).

تصویر ۱

تصویر ۲

تصویر ۳

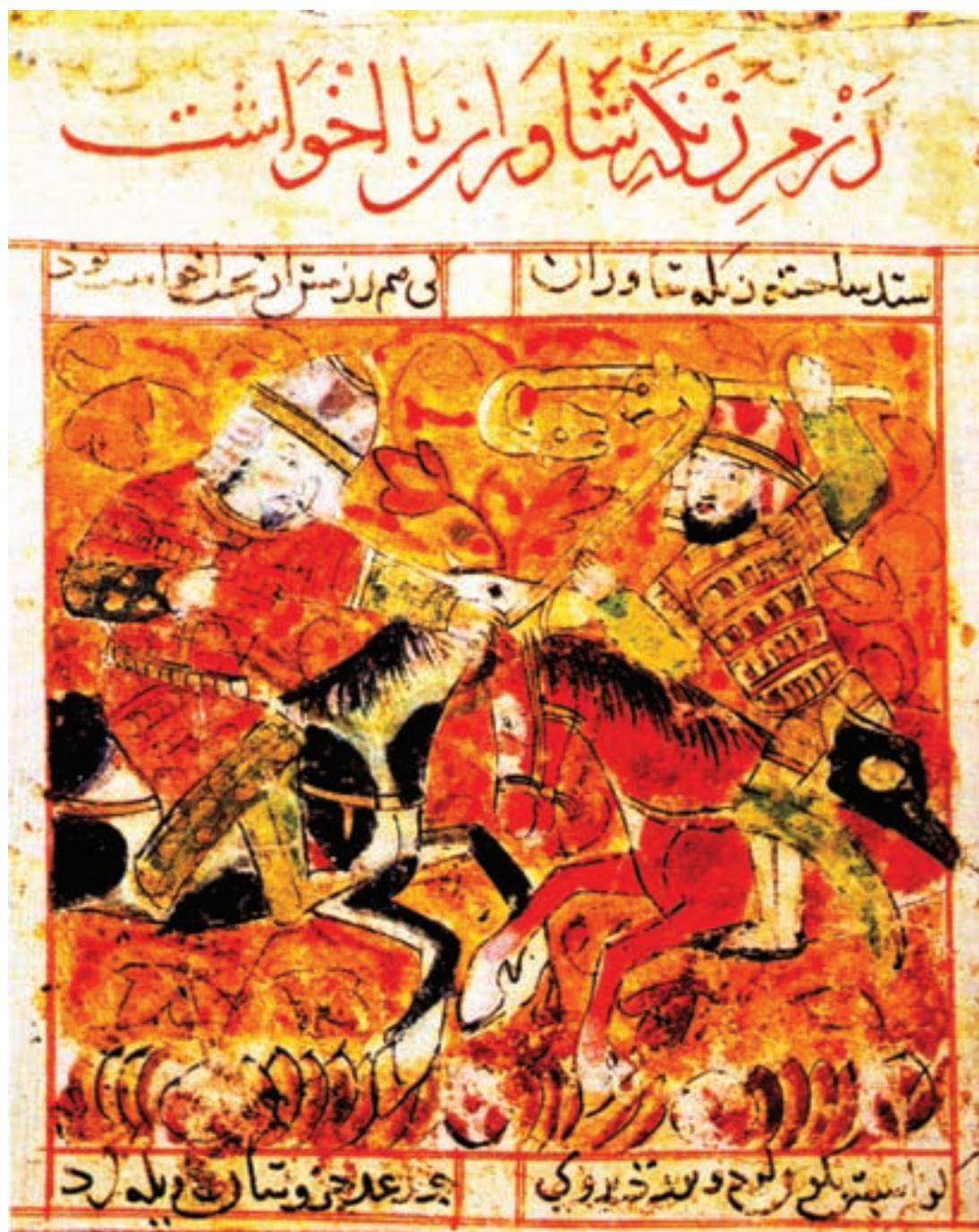
طراحی پرچم یکی دیگر از نمونه‌های گرافیکی دوره‌ی اول است که همواره به گونه‌ی سمبل یک ملت یا یک قبیله در طول تاریخ بشری نمودی بارز داشته است (تصویر ۴).

تصویر ۴- نمونه‌ای از طرح پرچم

حضور گرافیک در عرصه‌ی کتاب‌آرایی نیز به دلیل اهمیت و ارزش ویژه‌ی آن، بسیار چشم‌گیر و پویا بوده است. بسیاری از کتاب‌های علمی، ادبی، مذهبی و مانند آن در طول زمان با ذوق و هنر، هنرمندان تصویرساز، مذهب، صفحه‌آرا، صحاف و نقاش روی جلد با زیبایی و رنگ و لعاب خاص عرضه می‌شدند، شایسته‌ترین مثال در این باره، مینیاتورهای ایرانی است که برای کتاب‌هایی هم‌چون شاهنامه‌ی فردوسی، کلیله و دمنه و دیوان حافظ به

تصویر درآمده‌اند (تصویر ۵). از نمونه‌های کهن تصویرسازی متن می‌توان به کتاب ارژنگ اثر مانی (حدود ۲۱۵-۲۷۵ م) متفکر و مصلح ایرانی اشاره کرد (تصویر ۶).

تصویر ۵ - نمونه‌ای از نگارگری ایرانی

تصویر ۶- نمونه‌ای از تصویر کتاب مانویان

تصویر ۷

دوره‌ی دوم (پس از اختراع ماشین چاپ تا انقلاب صنعتی در اروپا): با اختراع ماشین چاپ در اواسط قرن پانزدهم میلادی گرافیک معنایی وسیع‌تر یافت. گوتنبرگ با اختراع دستگاه چاپ که در آن از حروف متحرک استفاده می‌شد جهان را وارد عرصه‌ی جدیدی از هنر گرافیک کرد (تصویر ۷). او با طراحی حروف لاتین و چاپ انجیل، نخستین اثر گرافیکی جدید را پدید آورد. اهمیت و ارزش این وسیله در آن بود که دیگر تکثیر کتاب نیاز به شیوه‌های پرزحمت دست‌نویس نداشت. بدین ترتیب، این امکان فراهم آمد تا کتاب‌ها در نسخه‌های متعدد و با قیمت نسبتاً ارزان به چاپ برسند. این صنعت پیامدهای بسیار سودمندی در امر ارتباط و رشد

علم داشت. از این زمان به بعد، سواد و سوادآموزی از انحصار عده‌ای خاص خارج شد و عملاً هر کسی می‌توانست از سواد و علوم، با استفاده از کتاب، بهره‌مند شود و به عبارتی، فکر و اندیشه از انحصار اقلیت ممتاز جامعه خارج شد. کتاب‌هایی که با ماشین اختراعی گوتنبرگ تکثیر می‌شد به شیوه‌ی ابتدایی و فاقد تصویر بودند، اما دیری نپایید که روش‌های تلفیقی یعنی چاپ چوبی که در قرون گذشته نیز رواج داشت (تصویر ۸) در کنار صفحات چاپی قرار گرفت. با این همه، توسعه و تکامل امکانات ماشین چاپ به زمان بیش‌تر، یعنی حدود ۵۰۰ سال، نیاز داشت و به همین دلیل است که بسیاری از روش‌های دوره‌ی اول نیز در این مقطع ادامه پیدا کرد.

تصویر ۸

ist/wirt er euch verkündigen/der selb mit mich preßsen,
denn von dem meynem wirt ers nehmen/und euch ver-
kündigen/Alles wi der oater hat das ist meyn/darumb
hab ichs gefagt/er mit is von dem meynem nehmen
und euch verkündigen. Lieber eyn Klerkes/so merdet

دوره‌ی سوم (پس از انقلاب صنعتی تا عصر حاضر): گرافیک به شکلی که امروزه می‌شناسیم از زمان انقلاب صنعتی در اروپا، یعنی قرن نوزدهم میلادی به‌وجود آمد. در این زمان، با پیش‌رفت فنون چاپ و کاغذسازی و امکان استفاده از نقوش تزینی و تصاویر بدیع، به همراه متن نوشته شده، فصلی نو در هنر گرافیک پدیدار شد. از طرفی رشد روزافزون صنعت، جهان را با حجم بالایی از تولیدات گوناگون روبه‌رو کرده بود. بدیهی است که در چنین وضعیتی، رقابت تنگاتنگ برای فروش بیش‌تر در بین تولیدکنندگان محصولات ایجاد شود و امر تبلیغ به مثابه‌ی ضرورتی انکارناپذیر، بیش از پیش خود را نمایان سازد.

طراحی حروف، طراحی پوستر، بسته‌بندی، سربرگ، کتاب و مانند آن، مجموعه‌ی آثاری بودند که رفته رفته شکل تازه و صحیح خود را می‌یافتند و به هنر گرافیک معنا و مفهوم جدید می‌بخشیدند. هنرمندان در این زمان (اواخر قرن نوزدهم) با برگزاری نمایشگاه‌هایی از آثار خود این هنر را به مردم معرفی کردند. راه یافتن تعدادی از این آثار به موزه‌های معتبر موقعیت گرافیک را به منزله‌ی هنری ناب تثبیت کرد. دو هنرمند معروف که در این باره دست به تجربه‌های ارزشمندی زدند، «تولوز لوترک»، نقاش و طراح فرانسوی، و «ویلیام موریس»، طراح و صنعت‌گر انگلیسی بودند (تصویر ۹).

تصویر ۹- طراحی پوستر، اثر تولوز لوترک

با اختراع و توسعه‌ی تکنولوژی رایانه، در نیمه‌ی دوم قرن بیستم هنر گرافیک با امکاناتی جدید با کارکردهایی وسیع‌تر پا به عرصه گذاشت و بدین ترتیب، طی مدتی کوتاه به رشدی روزافزون دست یافت. برای نمونه پیش از این به نوع طراحی و اشکال مختلف حروف و تنوع آن توجه زیادی نمی‌شد. هم‌اینک بنابه نیاز رایانه‌ها و گوناگونی برنامه‌های آن، طراحی حروف، جایگاهی ویژه یافته است و در قالب پوینت‌ها و قلم‌های متفاوت نمودار شده است. مصرف‌گرایی مضاعف، افزایش جمعیت شهری، تعدد رسانه‌های جمعی، رشد و تنوع کالاهای تولیدی، رقابت در حفظ و توسعه‌ی سرمایه و مانند آن، از عوامل اصلی رشد هنر گرافیک در دهه‌های اخیر بوده است؛ به گونه‌ای که هر روز شکل و ایده‌هایی جدید از این هنر در گوشه و کنار جهان نمود پیدا می‌کند. طراحی گرافیک به شیوه‌ی مدرن در ایران از حدود سال‌های ۱۳۴۰ شمسی شکل گرفت. این حرکت اغلب مرهون کوشش‌های «مرتضی ممیز» و «صادق بریرانی» بود (تصویر ۱۰).

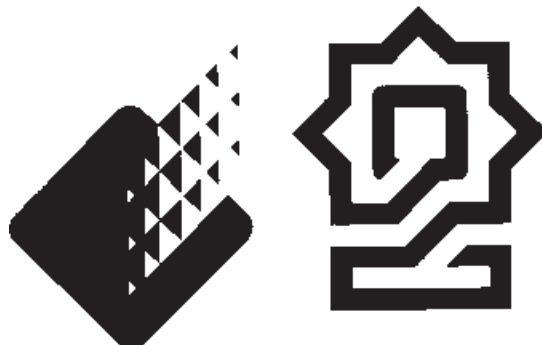

تصویر ۱۰

آشنایی با بخش‌ها و گرایش‌های مختلف گرافیک

طراحی نشانه (آرم): بسیاری از عناصر هنرهای تجسمی در طراحی نشانه نسبت به سایر نمونه‌ها، نظیر پوستر یا بسته‌بندی، کاربرد کم‌تری دارد، اما در طراحی نشانه، طراح باید اهداف، ویژگی‌ها، خدمات و نوع فعالیت، سفارش‌دهنده یا مؤسسه‌ی متقاضی را در یک طرح ساده، گویا، غالباً تک‌رنگ، و قابل اجرا با مواد گوناگون (نظیر چوب، فلز، تون و...) در نظر بگیرد. به‌طور کلی از خصوصیات اصلی طراحی نشانه می‌توان به‌سادگی، ایجاز، رسایی بیان و مانند آن اشاره کرد.

«نشانه» به دو دسته‌ی کلی «تصویری» (فیگوراتیو «تصویر ۱۱» یا انتزاعی «تصویر ۱۲») و «نوشتاری» (تک‌حروفی یا نشانه‌نویسته «تصویر ۱۳») تقسیم می‌شود.

تصویر ۱۱

تصویر ۱۲

تصویر ۱۳

بسته‌بندی: یکی از تمهیدات مؤثر برای جلب توجه خریداران کالا، دقت و زیباسازی در بسته‌بندی محصول است. در طراحی بسته‌بندی، علاوه بر توجه به زیبایی‌شناسی گرافیک، به مسایل گسترده‌ای نظیر روان‌شناسی اجتماعی، بازار مصرف کالا، سهولت مصرف و نظایر آن باید توجه شود تا نتیجه‌ی صحیح و مؤثر آن به‌دست آید. موفقیت طراح گرافیک که در زمینه‌ی بسته‌بندی فعالیت می‌کند، مرهون به‌کارگیری این نکات است:

- ۱- رنگ (مؤثرترین عامل)
 - ۲- شکل (به‌گونه‌های متفاوت دوبعدی، مانند برجسب روی کالا و یا سه‌بعدی مانند جعبه و محل قرارگیری کالا)
 - ۳- طراحی نوشتار روی محصول
 - ۴- رعایت وضعیت حمل و نقل و نگهداری
 - ۵- خلاقیت و نوآوری (تصویر ۱۴ الف و ب).
- تقویم: طراحی تقویم یکی دیگر از گرایش‌های هنر گرافیک است که معمولاً به سه صورت طراحی و چاپ می‌شود: ۱- تقویم سررسید، ۲- تقویم رومیزی، ۳- تقویم دیواری. (این نوع تقویم ممکن است به صورت برگ‌های روزانه، هفتگی، ماهیانه یا سالیانه تدوین شوند.)

تصویر ۱۴- الف

تصویر ۱۴- ب

آنچه در طراحی تقویم باید در نظر داشت این است که، تقویم‌ها معمولاً برای یک سال کامل طراحی می‌شوند و بعضاً به صورت روزانه کاربرد دارند؛ از این رو، باید از جذابیت و زیبایی خاصی برخوردار باشند تا در مدت ۱۲ ماه هیچ‌گاه احساس کهنگی و تکرار در آن راه نیابد. رنگ‌های زنده، شکل‌های پویا، خلاقیت و نوآوری، توجه به مسائل فرهنگی و هویت ملی و خلاصه هر آن‌چه یک اثر گرافیکی ناب نیاز دارد، باید در طراحی تقویم منظور گردد (تصویر ۱۵).

تصویر ۱۵

گرافیک محیطی: کلیه‌ی فعالیت‌های گرافیکی که در خدمت فضاها و محیط‌های داخلی و خارجی انجام پذیرد، «گرافیک محیطی» نامیده می‌شود. اهمیت و توجه به فضاها و شهرهای شهری و مکان‌های خاص از دیرباز وجود داشته است، اما از نیمه‌ی دوم قرن بیستم با گسترش فضای شهری، افزایش جمعیت و رشد ارتباطات، هم‌چنین با کشف تأثیر محیط‌های شهری بر روحیه شهروندان این مسئله اهمیت بیش‌تری پیدا کرد. جایگاه‌های تبلیغاتی، بدنه‌ی اتوبوس‌های شهری، علایم راهنمایی و رانندگی و نظایر آن همگی در مجموعه‌ی گرافیک محیطی جای می‌گیرند (تصویر ۱۶).

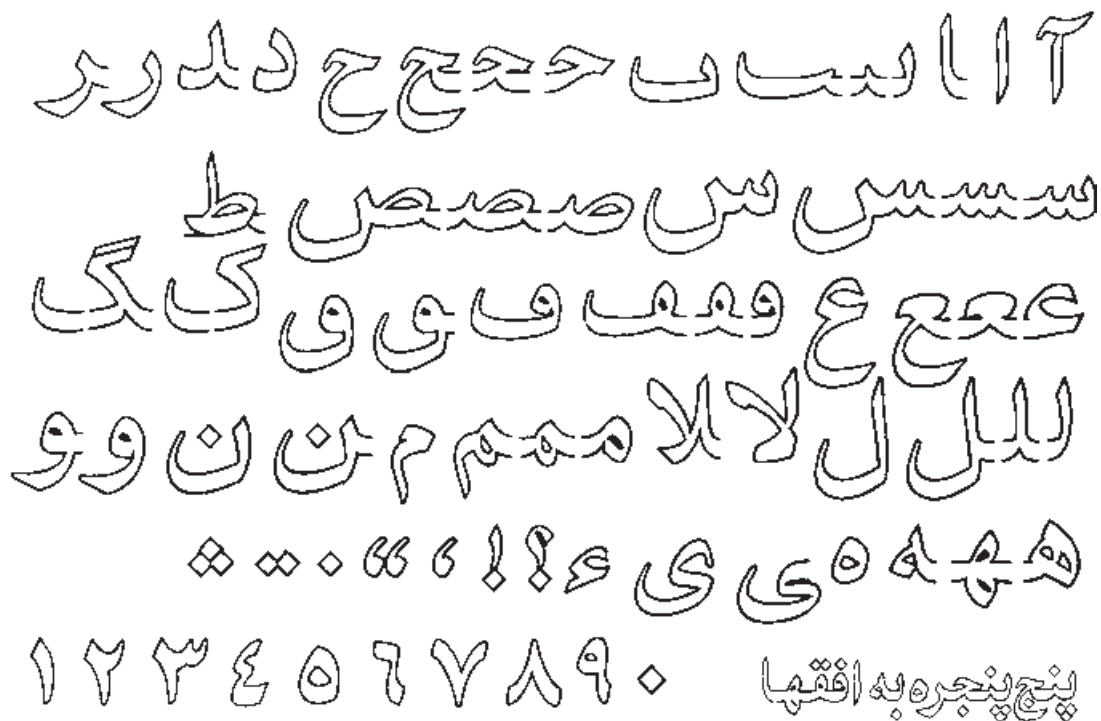

تصویر ۱۶

تصویر ۱۷

برای طراحی حروف به توجه و دقت بسیار نیاز است، زیرا این نوع طراحی باید برای یک «خانواده‌ی حروف» انجام پذیرد که معمولاً با روابطی ریاضی‌گونه توأم است و کم‌ترین بی‌دقتی در طراحی آن، شکل تصویری مجموعه را به هم می‌ریزد (تصویر ۱۸).

پوستر: پوستریکی از راه‌های مهم و رایج اطلاع‌رسانی در روزگار ماست که به‌طور کلی حیطه‌ی عملکرد آن در سه بخش است:

- ۱- پوسترهای تجاری (فروش محصولات، توسعه بخشی محصولات ...).
- ۲- پوسترهای فرهنگی (نمایش فیلم، مسابقات ورزشی کتب و نشریات ...).
- ۳- پوسترهای اجتماعی (انتخابات، پیش گیری از بیماری های واگیر ...).

۱۵۴

تصویر ۱۹

تصویرگری: هدف از تصویرگری، راهنمایی خوانندگانِ کتاب، مجلات و... به درک مطالبی است که فهم یا تجسم آن از طریق نوشته‌ها، به تنهایی دشوار می‌نماید.

شکل تصویرگری الزاماً با رده‌های سنی مخاطب تناسب دارد. هنرمند تصویرگر به دلیل ارتباط بسیار نزدیک و حساس با مخاطبانی که غالباً مقاطع گروه سنی کودک و نوجوان هستند، حامل رسالتی بزرگ و حساس است که ارایه آن باید با دقت نظر و کمال هنر همراه باشد (تصویر ۲۰ الف و ب)

تصویر ۲۰- الف

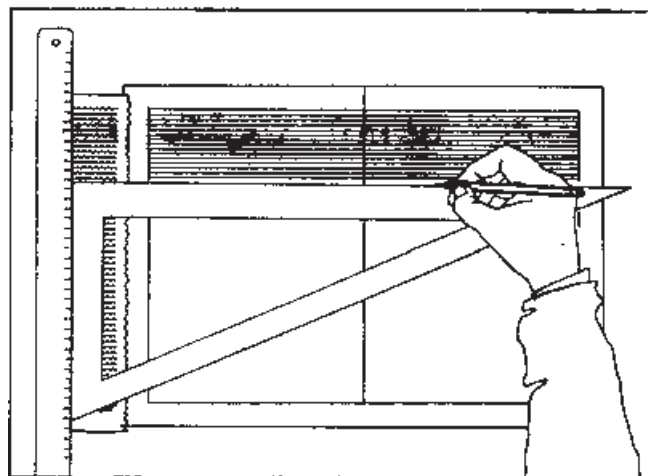
تصویر ۲۰- ب

صفحه‌آرایی: یکی از فنون قدیم و در عین حال یکی از شاخه‌های رایج هنر گرافیک «صفحه‌آرایی» است؛ مانند: روزنامه‌ها، مجلات، کتب درسی و غیر درسی، کاتالوگ‌های صنعتی و نظایر آن که همواره با بهره‌گیری از هنر صفحه‌آرایی عرضه می‌شوند. اهمیت ویژه و ارتباط پیوسته‌ی انواع صفحه‌آرایی با مخاطب، سبب شده است تا طراحان گرافیک، در زمینه‌ی ارتباط بهتر، سریع‌تر و زیباتر با هر یک از این مجموعه‌ها، چاره‌اندیشی و تلاش‌هایی را منظور نمایند (تصویر ۲۱).

اولین گام در صفحه‌آرایی، رسامی و تهیه «گرید» یا به اصطلاح «پایه‌ی کار» است که به‌وسیله‌ی آن، طراح امکان می‌یابد تمامی صفحات را اعم از تصویر و متن به‌صورتی یک‌نواخت و هماهنگ در یک مجموعه قرار دهد (تصویر ۲۲).

تصویر ۲۱

تصویر ۲۲